

ARVYDO ŠLIOGERIO POETINIS BŪTIES IEŠKOJIMAS KAIP
RICHARDO RORTY'IO FILOSOFIŠKAI POETIZUOTOS KULTŪROS
ILIUSTRACIJA

TOMAS KAVALIAUSKAS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/2335-8769.84.9>

2025. 84

SANTRAUKA. Autorius analizuoja, ar Arvydo Šliogerio filosofija gali iliustruoti Richardo Rorty'io filosofškai poetizuotą kultūrą. Taip pat kelia klausimus, ar Šliogerio filosofiniai prieštaravimai nėra intelektualinis neatsakingumas ir koks būtų Rorty'io požiūris į tai. Daug dėmesio skiriama Šliogerio poetiniam Būties ieškojimui, svarstant, kaip tai dera su Rorty'io filosofija. Randama daug panašumų tarp šių iš pirmo žvilgsnio skirtingų mąstytojų, vienas jų – tai antiepistemologinis požiūris. Taip pat jų požiūriai į poetizuotą filosofinę vaizduotę turi bendrų taškų. Abu šie autoriai kelia objektyvios tiesos klausimą, kuris itin svarbus siekiant pagrįsti, kodėl reikia filosofškai poetizuotos kultūros ir kaip tai siejasi su kitokiu filosofijos bei filosofo vaidmeniu. Visgi pažymėtina, kad Šliogerio filosofija orientuota į save, o Rorty'io – į sociumą.

RAKTAŽODŽIAI: filosofija, Būtis, objektyvi tiesa, epistemologija, Šliogeris, Rorty.

ĮŽANGINIS ŽODIS

Tai jau ne pirmas bandymas rasti galimų sąsajų tarp Arvydo Šliogerio ir Richardo Rorty'io filosofijų, tačiau anąkart nebuvo nagrinėta ugdomoji filosofija ir žmogaus prigimties antiesencializmas, nesigilinta, kaip Šliogerio poetiškas Būties ieškojimas galėtų tapti Rorty'io filosofškai poetizuotos kultūros iliustracija – būtent tai yra pagrindinė šio teksto tema ir tikslas. Ankstesniame tyrime apsiribota tiesos klausimu komunikaciniu požiūriu, analizuojant, kodėl Šliogerio tiesos samprata nekomunikacinė, o Rorty'io – komunikacinė, solidarumo. Tuomet buvo pastebėta, kad „Šliogerį ir Rorty'į sieja jų priešiškusmas platoniskai tiesai. Jie abu – antiplatonistai. Nei Šliogerius, nei Rorty'ius nepriimtina racionalizuota Platono tiesa, esanti anapusiniame, antjusliniame pasaulyje. Abiejų filosofų pasaulis yra vien tik šiapusinis, juslinis“ (Kavaliauskas 2025: 31). Tokiu atveju Šliogerio poetizuotas Būties ieškojimas vien tik šiapusiniame, jusliniame pasaulyje sutampa ir su Rorty'io filosofine poetizuota kultūra, kuri taip pat apsiriboja tik šiapusiniu pasauliu. Sykiu

šiapusiniame pasaulyje Šliogeris kaip filosofas gali būti ugdantis, tai yra plėtoti savąjį Aš ieškodamas Būties.

Vis dėlto Šliogeris yra prieštaringas mąstytojas. Jo filosofijoje apstu prieštarų. Ar tai netrukdo jam būti tuo *ugdančiu* filosofu? Pavyzdžiui, filosofas pasitelkia vaizdingą kalbą, aptardamas ažuolo Būtį knygoje „Alfa ir Omega“, ir vadina kalbą praeiksmu, trukdančiu pasiekti daikto Būtį. Tai – vienas iš prieštaravimų. Šliogerui ažuolo Būtis nepasiekama dėl viską medijuojančios kalbos, kurią jis pats vartoja, ir netgi gausiau nei kiti, publikuodamas iškirtinai didelės apimties veikalus. Daikto Būtį, kuri jam yra ikikalbinė, jis aptaria daugžodžiaudamas, išskirtinai rafinuota kalba, tarsi norėtų peržengti pačios kalbos ribas. Turint omenyje didelę Martino Heideggerio įtaką Šliogerui, verta paminėti, kad tokia samprata labai skiriasi nuo Heideggerio, kuriam kalba – tai Būties namai.

Kitas Šliogerio prieštaravimas – tai, kad žmogus sužmogina pasaulį, jį hominizuoja, taip užgoždamas daiktų buvimą, o juk pats filosofas yra žmogus, kuris naudoja jį supančiais daiktais – tiek natūraliais gamtos, tiek technologiniais įrankiais. Pavyzdžiui, Šliogeris pasitelkia pamiltą fotoaparata, kad užfiksuotų Būties momentą – tą *yra*. Tai irgi skiriasi nuo Heideggerio, kuriam Būties apmąstymas be žmogaus, *Da-sein* (*štai-būties*), netgi beprasmis. Heideggeriui žmogaus santykis su įrankiais, kaip jis juos naudoja, kokias prasmes ir funkcijas jiems priskiria, daug pasako apie jo paties egzistavimo būdą, santykį su laiku, kai yra įmestas į šį pasaulį.

Kitas radikalus Šliogerio prieštarumas tas, kad, anot jo, reikia pereiti nuo mąstymo prie matymo, kas bus išsamiau aptarta vėliau. Juk filosofas pagal apibrėžimą ir pašaukimą yra mąstantis. Ar dėl to Šliogeris yra intelektualiai neatsakingas? Jeigu taip, ar jį galima laikyti ugdančiu filosofu?

Atsakdami iš Rorty'io perspektyvos, mes negalime kaltinti Šliogerio intelektualiniu neatsakingumu, nes tada reikėtų pasiremti objektyvia tiesa, kurios pagrindu pasakytume, kas neteisingai teigiama. Rorty'is Šliogerio nekaltintų intelektualiniu neatsakingumu, net jeigu jis vieną dieną išpažintų kreacionizmą, o kitą dieną palaikytų evoliucijos teoriją. Vadovaujamasi kitokiu gero filosofavimo kriterijumi – svarbu gebėjimas autentiška kalba perteikti savo vaizduotę, mintimis prisidėti prie pliuralistinės visuomenės idėjų, palaikyti atvirą pokalbį ir diskusiją rūpimais klausimais. Tačiau, kalbant apie prieštarumus ir intelektualinį neatsakingumą, geriausiai Rorty'io požiūrį iliustruoja jo paties paskaita „Is Religion Compatible with Science?“ (Rorty 2011), kurioje amerikiečių filosofas pateikia sugalvotos profesorės Ryan personažą, kuri sekmadieniais išpažįsta kreacionizmą maldoje „Tikiu Dievą Tėvą dangaus ir žemės sutvėrėją“, o štai kitomis dienomis ji dirba laboratorijoje pagal Charleso Roberto Darwino evoliucijos paradigmą, taip radikalai prieštarau-dama ir kreacionizmui, ir sau. Rorty'is kelia klausimą, ar dėl to profesorė Ryan yra intelektualiai neatsakinga (angl. *intellectually irresponsible*). Jo atsakymas – ne,

ji nėra intelektualiai neatsakinga, nors ir prieštarauja sau paradigmiškai. Filosofas priima prieštaravimus (angl. *contradictions*), nes jam nėra galutinės tiesos, kurios akivaizdoje matytume, kaip tie prieštaravimai parodo asmens neatsakingumą. Rorty'ui priimtini prieštaravimai tarp skirtingų paradigmų. Net ir panaikinus skirtybes nebus pasistūmėta link absoliučios, bekontekstės tiesos. Tad ir Šliogeris nebūtų kaltinamas intelektualiniu neatsakingumu dėl savo prieštaravimų.

Šliogerio Būties filosofijoje nerasime nei galutinės objektyvios tiesos, nei transcendencijos kur nors anapus šios mūsų tikrovės. Atvirkščiai, aptiksime tiek mokslinio, tiek filosofinio pažinimo kritiką, kas siejasi su Rorty'io epistemologijos kritika. Ir, be abejo, akį patrauks Šliogerio poetiškas filosofavimas, kuriuo, kaip Rorty'is ir siūlė, siekiama išlaisvinti vaizduotę. Štai tokia prasme Rorty'is ir Šliogeris suartėja, jie abu nemato nieko, kas būtų anapus mūsų tikrovės. Skirtumas tas, kad Rorty'is neieško neregimos, neapčiuopiamos Būties, o Šliogeriui tai galutinis tikslas. Nors ir neįgyvendinamas. Bet jie abu atmeta filosofijos epistemologiją kaip padedančią pažinti šią mūsų tikrovę. Abu filosofai stipriai atsitrenkia į epistemologinę sieną. Bėgdami nuo scientizmo ir mokslinio objektyvumo, jie atsigręžia į poetiškumą. „Būti epistemologu, tai būti poetu. Tai perimti savo paties patirtis kaip metaforas, suprasti jas ir nuolat vystyti, tobulinti“ (Čiurlionis 2018: 51).

Neatsitiktinai Rorty'is rašė, kad už terminą *postmodernizmas* jam priimtinesnis *postnyčinės filosofijos* terminas. Būtent su Nietzsche yra siejama Dievo, kaip absoliučios tiesos, mirtis. Kartu liaujamasi pretenduoti į galutinį „teisingą“ tikrovės pažinimą. Rorty'is kreipia link to, ką mes aiškiai matome jo pamatiniame veikale „Philosophy and the Mirror of Nature“ (Rorty 1979), kad filosofija turėtų įgyti grožinės literatūros statusą, nes ji negali pasakyti apie šį pasaulį, mūsų tikrovę nieko objektyvaus, nieko, kas nepriklausytų nuo konteksto. Tik čia iškyla klausimas, ar Šliogeris norėtų, kad jo filosofiniai veikalai apie Būtį būtų priskirti grožinei literatūrai.

Rorty'is tikriausiai tuo ir skiriasi nuo savo pirmtakų – Charleso Sanderso Pierces'o, Williamo Jameso, Johno Dewey, – kad jis, orientuodamasis į visuomenei būdingą pliuralizmą ir į tai, kaip idėjos bei įsitikinimai veikia visuomenėje, dar pridėjo, kad filosofinė diskusija turi būti poetiška, kurti filosofiškai poetizuotą kultūrą. Ne ta prasme, kad filosofai argumentus reikštų eiliuotai, o su išlaisvinta vaizduote ir be pretenzijos pateikti objektyvų tikrovės aprašą. Rorty'ui tiesa pačiu geriausiu atveju yra tai, dėl ko bendruomenėje sutariama, pasiekiamas konsensusas, solidarizuojamasi – negalima kalbėti apie jokią objektyvią virš visuomenės pakibusią tiesą, kuri veidrodžio principu atspindėtų tikrovę. Šliogeriui tiesa, kaip vėliau

bus paaiškinta išsamiau, taip pat neturi nieko bendro su universalistiniu platonizmu, jam tai veikiau asmeninė patirtis, įvykis tarp jo ir stebimojo daikto.

Poetiškas mąstymas ir kalbėjimas Rorty'ui turi pakeisti Šviečiamajame amžiuje susiformavusią nuostatą, kad rigoristinis mokslinis tikslumas, tas scientizmas, yra pranašesnis už poetiškumą, literatūriškumą. Čia nekalbama apie poetiškumą siaurąja prasme, kad bendrautume eilėraščiais vietoj formulių; veikiau poetiškumas Rorty'ui reiškia kūrybingą vaizduotės išlaisvinimą su atitinkamai laisvai užgims-tančiais naujais naratyvais, kurių nevaržo objektyvi tiesa. Taigi, ar galima būtų teigti, jog Lietuvos filosofas Arvydas Šliogeris, poetiškai ieškojęs Būties ir tuos ieškojimus aprašęs suliteratūrinta filosofine kalba, įgyvendino Rorty'io siūlomą poetizuotą kultūrą? Ar Šliogerio kūriniai atitinka Rorty'io filosofškai poetizuotą kultūrą, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos filosofas laisvai, nepriklausomai puoselėjo savo autentišką vaizduotę apie Būtį per santykį su lietuviškomis vietomis (Grūdų upelis Dzūkijoje), su kaimo kultūra (bulviakasio patirtis knygoje „Bulvės metafizika“) ir tai perteikė mums metaforiškai turtinga kalba.

Tačiau kyla abejonių, kiek Šliogeris tam pritartų. Jo biografija ir tekstai nesutampa: biografiniu požiūriu Šliogeris bendruomeniškas, bendraujantis su romuviečiais, universiteto žmogus, suburiantis aplink save filosofų gretas, dalyvavęs „Santaros-Šviesos“ sąskrydžiuose, o štai savo tekstuose jis ganėtinai solipsistiškai ieško daikto Būties, ypač biologinio, tarkime, medžio, konkrečiai pušies – Didžiosios pušies, kurią nutapė Paulis Cézanne'as, o Šliogeris aprašė savo knygoje „Daiktas ir menas“.

Tad šio teksto **tikslas** – paaiškinti Rorty'io filosofškai poetizuotą kultūrą, iš kokio filosofinio konteksto ji kyla, ir klausti, ar Šliogerio poetiškas Būties ieškojimas atliepia tokią Rorty'io idėją, nors pats Šliogeris veikiausiai griežtai tai atmestų. Atitinkamai pasirinkta šio teksto struktūra: naujame poskyryje išdėstoma Rorty'io poetizuotos kultūros samprata, sykiu paaiškinant ir jam svarbią ugdomąją filosofijos (angl. *edifying philosophy*) sampratą, o dar kitame poskyryje aptariamos Šliogerio poetiškos Būties paieškos, analizuojant jas jau rortiškosios filosofijos kontekste. Galiausiai baigiamajame žodyje pateikiamos išvados atsakant, ar Šliogerio poetiškas Būties ieškojimas atitinka filosofinę poetizuotą kultūrą pagal Rorty'io viziją, ar vis dėlto taip galėtume teigti tik su tam tikromis išlygomis.

RORTY'IO FILOSOFIŠKAI POETIZUOTOS KULTŪROS SAMPRATA IR FILOSOFINIS KONTEKSTAS

Norint suprasti, iš kur kyla poetizuotos kultūros idėja, reikia žinoti, kokia Rorty'io socialinė-politinė filosofija. Gindamas liberalizmą, jis nori pateikti jo atnaujintą apibūdinimą. Amerikiečių filosofui liberalizmas reiškia visos kultūros poetizavimą, atsisakius Šviečiamojo amžiaus siekio kultūrą „racionalizuoti“ arba „scientizuoti“

(Rorty 1989: 53). Rorty'is rašo, kad ideali liberali visuomenė neturi kito tikslo, tik siekti laisvės, o jos herojus yra poetas ir revoliucionierius, savo kalbą grindžiantis morale, o ne Dievo valia.

Tos visuomenės herojus yra stiprus poetas ir revoliucionierius, nes atpažįsta, kad jis yra, kas yra, turi tą moralę, kurią turi, kalba ta kalba, kuria kalba, ir ne todėl, kad tai atspindi Dievo valią ar žmogaus prigimtį, o dėl to, kad tam tikri poetai ir revoliucionieriai praeityje kalbėjo taip, kaip jie kalbėjo (Rorty 1989: 60–61)¹.

Šioje vietoje reikia atkreipti dėmesį į kritiškai paminėtą „Dievo valią“ bei „žmogaus prigimtį“. Rorty'ui, kuriam Dievas reiškia absoliučios tiesos uzurpaciją, tai ir kalbėjimas pagal „Dievo valią“ reikštų ne laisvą, o jau iš anksto presuponuotą kalbėjimą. Panašiai ir su „žmogaus prigimtimi“, jeigu ji iš anksto yra žinoma ir apibrėžta, tai vėlgi bus suvaržyta laisva, nuo moralinių-religinių institucijų nepriklausoma poetiška ir revoliucinga kalba. Rorty'io mintis ta, kad idealioje liberalioje visuomenėje žmogaus prigimtis nėra nulemta. Tai susiję su šio filosofo antiesencializmu, žmogui paliekant laisvę save kurti. Tai išplaukia ir iš Rorty'io taip įvardytos ugdomosios filosofijos koncepcijos (ang. *edifying philosophy*), kurią randame veikale „Philosophy and the Mirror of Nature“ (Rorty 1979). Čia Rorty'is, paveiktas Sartre'o, pasitelkia prancūzų filosofo skirtį tarp *būti-savyje* (pranc. *entre-en-soi*), kai jau žinoma, kas esi pagal neva objektyvius faktus, ir *būti-sau* (pranc. *entre-pour-soi*), kai suvokiama, kad „ugdančio filosofo kultūrinis vaidmuo – išvengti saviapgaulės, kylančios iš įsitikinimo, jog mes save pažįstame turėdami objektyvių faktų rinkinį“ (Rorty 1979: 373)².

Dabar liberalios visuomenės pilietis, būdamas sau, save reflektuodamas ir kurdamas, tai daro poetiškai, nes jo nekausto jokios iš anksto nustatytos esencialistinės žmogaus prigimties ribos. Neturėdamas iš anksto nulemtos prigimties esmės, liberalios visuomenės pilietis kalba poetiškai ir kuria filosofškai poetizuotą kultūrą tarsi priešingą „žmonėms, kurie jau esą atradę ar aiškiai numatę, kas yra pasaulio bei žmonijos tiesa“ (Rorty 1989: 61)³.

Šis atviras, jokios iš anksto žinomos tiesos nesukaustytas poetizavimas dera su Rorty'io ugdomąja filosofija, kurios tikslas ir yra palaikyti atvirą pokalbį, užuot ieškojus objektyvios tiesos (Rorty: 1979: 377). Rorty'ui nėra objektyvios tiesos, antraip šis pasaulis būtų kaip veidrodinis kažkur ten esančios platoniškos tiesos

¹ “It is a society whose hero is the strong poet and the revolutionary because it recognizes that it is what it is, has the morality it has, speaks the language it does, not because it approximates the will of God or the nature of man but because certain poets and revolutionaries of the past spoke as they did.” (Iš anglų k. vertė T. Kavaliauskas, toliau – T. K.)

² “<...> the cultural role of the edifying philosopher is to help us avoid the self-deception which comes from believing that we know ourselves by knowing a set of objective facts.” (Iš anglų k. vertė T. K.)

³ “<...> people who had discovered or who clearly envisioned the truth about the world or about humanity.” (Iš anglų k. vertė T. K.)

atspindys. Rorty'ui visa filosofija, ėjusi platonišku keliu, yra klaidinga. Tad filosofas siūlo

priimti skirtį tarp teiginio, kad pasaulis yra štai ten, ir teiginio, jog tiesa yra štai ten. Sakyti, kad pasaulis yra štai ten, t. y. kad jis nėra mūsų kūrinys, – tai su sveiko proto nuovoka pasakyti, kad dauguma dalykų erdvėje ir laike yra nulemti priešasčių, neįtraukiančių žmogaus mentalinių būsenų. Sakyti, jog štai ten nėra tiesos, – tai paprasčiausiai pasakyti, kad ten, kur nėra sakinių, ten nėra ir tiesos, kad sakiniai yra žmogaus kalbos elementai ir kad žmogaus kalbos yra žmogaus kūriniai (Rorty 1989: 4–5)⁴.

Dabar aiškiai matome, kad atviras ugdomosios filosofijos poetizavimas paremtas išsilaisvinimu iš objektyvios tiesos. Kaip minėta anksčiau, pati žmogaus prigimtis traktuojama antiesencialistiškai, taip Sartre'o įkandin sukuriant savąją esmę, savi-reflektyviai *būnant-sau*. Matome, kaip filosofinės poetizuotos kultūros pamatu tampa trys filosofinės ideologemos: pirma, ugdomoji filosofija, antra, išsilaisvinimas iš objektyvios tiesos, trečia, žmogaus prigimties antiesencializmas.

Dabar kyla klausimas: ar Šliogerio poetizuotas Būties ieškojimas atitinka štai tokią Rorty'io filosofinę poetizuotą kultūrą? Ar tai galėtų būti gyva filosofinė iliustracija to, ką Rorty'is išdėstė savo teorijoje? Tokiu atveju Rorty'io filosofinės ideologemos – ugdomoji filosofija, išsilaisvinimas iš objektyvios tiesos ir žmogaus prigimties antiesencializmas – vienaip ar kitaip turėtų derėti su platesne Šliogerio Būties filosofija. Bet, norint ją suprasti, reikia būti susipažinus su Šliogerio transcendencijos ir daikto samprata. Jeigu transcendencija yra šia pusę juslinio pasaulio, o ne anapus – antjusliniame, jeigu daiktai šiame pasaulyje yra tokios šliogeriškos transcendencijos fenomenai ir jeigu poetiškai ieškoma Būties tik šia pusę juslinio pasaulio per santykį su daiktais, su gamta, taip pat per filosofinę nuostabą klausiant ir atsiveriant Būties paslaptį, tuomet žmogus neturi iš anksto apibrėžtos esmės. Filosofas, kaip išskirtinai klausiantis ir ieškantis, tampa ugdantis, nes parodo, kad su mąstymu galima išeiti iš visuotinybės, galima rasti *savojo-Aš* subjektyvumą per santykį su begaline, neapibrėžiama šio pasaulio Būtimi. O prie to dar pridėjus Šliogerio filotopijos koncepciją, kai žmogus atranda savo kosmopolį tam tikroje vietoje, įsivietina ir savi-reflektyviai *būna-sau* per santykį su tam tikra jam brangia, mylima vietoje, tampa aišku, kad Šliogerio žmogus geba unikaliai kurti savąją tapatybę.

Toks unikalus šliogeriškos tapatybės kūrimas dera su Rorty'io mintimi, kad nėra objektyvaus ir galutinio asmens pažinimo. To negali pateikti nei mokslas, nei

⁴ “We need to make a distinction between the claim that the world is out there and the claim that truth is out there. To say that the world is out there, that it is not our creation, is to say, with common sense, that most things in space and time are the effects of causes which do not include human mental states. To say that truth is not out there is simply to say that where there are no sentences there is no truth, that sentences are elements of human languages, and that human languages are human creations.” (Iš anglų k. vertė T. K.)

filosofija. Rorty'is kalba apie baimę, kurią jam kelia siekis pateikti objektyviai teisingus ir klaidingus atsakymus į kiekvieną klausimą. Tokiu atveju

žmogaus vertė susidarytų iš tiesų žinojimo, o žmogaus dorybė taptų paprasčiausiai pagrįstu teisingu įsitikinimu. Tai gąsdina, nes trukdo kažkam naujam po saule atsirasti, kažkam, kas yra poetiška žmogaus gyvenime, o ne vien tik apie ką mąstoma (Rorty 1979: 388–399)⁵.

Kitame poskyryje analizuosime, kaip Šliogeris nusisuka nuo grynojo filosofinio mąstymo, kuriam priešpriešina matymą ir žiūrėjimą poetiškame Būties ieškojimo kelyje. Toks filosofo Šliogerio posūkis bus interpretuojamas kaip tam tikras antifilosofiškumas, o ne vien tik kaip filosofinis poetiškumas, kurio Rorty'is taip siekia. Bet Rorty'is taip pat yra radikaliai antifilosofinis, kai kritikuoja filosofinį pažinimą kaip klaidinantį, negalintį pateikti jokio universalaus ir objektyvaus žinojimo. Visa filosofija, amerikiečių filosofo nuomone, ėjo klystkeliu. Užuo ieškojus kokios nors fundamentalios filosofinės sistemos, padedančios pažinti pasaulio tikrovę, siūlo plėtoti pokalbį, kuriame mokslininkai ir filosofai pasidalytų savo supratimu kaip įsitikinimu, o ne kaip kažko esminio žinojimu. Profesionalaus filosofo įvaizdis neturėtų būti susijęs su jo rūpesčiu perteikti veidrodinį tikrovės / gamtos atitikimą pagal objektyvią tiesą (Rorty 1979: 392).

Antifilosofiškumas Rorty'io tekste stipriausiai pajuntamas, kai mąstytojas atvirai siūlo atsisakyti minties, jog filosofas kažką žino apie tai, ko niekas kitas nežino. Anot Rorty'io, reikėtų išmesti iš galvos mintį, kad „egzistuoja kažkas tokio kaip *filosofinis metodas, filosofinė prieiga ar filosofinis požiūrio taškas*“ (Rorty 1979: 392)⁶. Galiausiai amerikiečių filosofas, kuris gal ir nenorėtų taip vadintis, mato ateities filosofiją kaip ugdomąją, netgi kaip grynai ugdomąją (angl. *purely edifying*).

Galbūt filosofija taps grynai ugdomoji taip, kad kieno nors tapatinimasis su filosofo profesija bus suprastas grynai kaip tam tikrų knygų skaitymas ir jų aptarimas, o ne kaip problemų sprendimas, svajojant jas įveikti (Rorty 1979: 394)⁷.

Reikia pasakyti, kad tai susisieja su Šliogerio kritiniu pažinimo ir mąstymo vertinimu. Jo teorijos ir teorinio pažinimo sampratos kaip tik ir parodo, kad jis gali būti tinkamas „kandidatas“ į Rorty'io ugdomosios filosofijos atstovus.

⁵ “<...> human worth will consist in knowing truths, and human virtue will be merely justified true belief. This is frightening because it cuts off the possibility of something new under the sun, of human life as poetic rather than merely contemplative.” (Iš anglų k. vertė T. K.)

⁶ “It would also be to drop the notion that there is something called “philosophical method” or “philosophical technique” or “the philosophical point of view”.” (Iš anglų k. vertė T. K.)

⁷ “Perhaps philosophy will become purely edifying, so that one’s selfidentification as a philosopher will be purely in terms of the books one reads and discusses, rather than in terms of the problems one wishes to solve.” (Iš anglų k. vertė T. K.)

AR ŠLIOGERIO POETINIS BŪTIES IEŠKOJIMAS ATITINKA RORTY'IO
FILOSOFIŠKAI POETIZUOTĄ KULTŪRĄ?

Šliogerio fotografijos meno albume „Melancholijos archipelagai“ randame iškalbingą nuotrauką: joje priešais giraitę, nugara į fotoaparata, filosofas Šliogeris sėdi ant pievos su šuniuku ir kartu žvelgia į pamiškės horizontą. Nuotrauka pavadinta „Du teorai“ (Šliogeris 2009). Tai, kad gyvūnas šuo įgyja *teoro* statusą, tokį patį kaip ir greta jo esantis žmogus filosofas, sufleruoja Šliogerio mintį: paprastas žiūrėjimas į tikrovę, neturint jokios pretenzijos ją reflektuoti, yra pranašesnis už filosofinę epistemologiją. Pats Šliogeris terminą *teoras* aiškina taip:

<...> teoras, arba teoretikas, yra mirtingasis, į pasaulį žvelgiantis bekalbėmis dievo akimis, o teorija kaip tik ir yra pats šis dieviškas žvilgsnis į pasaulio daiktus ir įvykius. Toks bekalbis žvilgsnis, mirtingąjį įmetantis į nepaprastą egzistencinį intensyvumą, gali būti suprastas tik kaip *patirtis*, o ne kaip *mąstymas* ar *pažinimas*: toji patirtis nėra nei pažįstanti, nei – pasakius labai tiksliai – mąstanti. Kadangi dievas nekalba, jis negali ir mąstyti, jau nekalbant apie tai, kad jam nereikalingas joks pažinimas. Teorinė patirtis sutampa su nepaprasto intensyvumo matymu, todėl teoro alfa ir omega yra tylinti ištarmė: *Matau štai šitą!* (Šliogeris 2011: 307).

Tas „[M]atau štai šitą“ yra tarsi visos Šliogerio antiepistemologinės filosofijos kodas. Paprasto matymo patirtis čia reiškia daugiau nei visa pažinimo teorija. O juk Rorty'ui kaip tik ir reikšminga tokia poetinė žiūra, atsieta nuo filosofijos epistemologijos. Su tokia poetine žiūra į tikrovę, tokiu epistemologiškai „tuščiu“ žvilgsniu Šliogeris nori medituoti gamtą, ten slypinčią Būtį. Ji nepasiekiamo epistemologiškai, nes pažinimas susaistytas su mąstymu, o šis supintas su kalba, kuri neleidžia pasiekti bekalbės Būties. Telioka poetinis tos Būties ieškojimas su epistemologiškai ištuštėjusia žiūra tariant „[M]atau štai šitą!“ Štai šitą medį, akmenį, debesį. Štai šitą tikrovę, bet tik kaip jos fenomenus, taip ir neišvystant už jų slypinčios Būties. Toji Būtis Šliogeriui yra transcendencija, tačiau šio pasaulio plotmėje. Tai – įsipasaulinusi transcendencija. „Transcendencija atsiveria tik kaip juslinė transcendencija“ (Šliogeris 2001: 40).

Kaip matyti, poetinius Šliogerio Būties ieškojimus reikia aptarti per jo transcendencijos filosofijos prizmę, o jau vėliau svarstyti, kiek tai atitinka ir iliustruoja Rorty'io filosofškai poetizuotą kultūrą.

Arvydas Šliogeris knygoje „Kas yra filosofija?“ vienaip ar kitaip suveda filosofiją į daikto pažinimą, teigdamas, kad mes matome tik daikto fenomenus, tad ir transcendencijos fenomenus, tačiau transcendencija lieka nepažini, o ir pats daiktas savyje – taip pat. Šliogeris, tarytum atkartodamas Immanuelį Kantą, daikto savyje – koks jis pats yra – nepasiekia. Jam pasiekiamas tik daikto paviršius su savo fenomenais. Sykiu ir transcendencija, visas antjuslinis pasaulis, jam yra svetimas, platoniskai

utopiškas, neegzistuojantis. Kaip jau sakytą, „transcendencija atsiveria tik kaip juslinė transcendencija“. Tai jau kitokia transcendencijos samprata nei ta, apie kurią įprastai mąstome paveikti platoniško ir Viduramžių sukrėščioninto filosofavimo. Šliogerio transcendencija – juslinio pasaulio transcendencija, tarsi priešinga antjuslinei religinio tikėjimo transcendencijai. Juslinės plotmės transcendencija Šliogeriui kyla iš filosofinės nuostabos, o antjuslinės – iš tikėjimo: „Nuostaba nukreipta į juslinio pasaulio daiktus, o tikėjimas į antjuslinę transcendenciją“ (Šliogeris 2001: 160).

Taigi, tokioje šliogeriškoje transcendencijoje daiktai yra transcendencijos fenomenai, nes parodo tos neregimosios Būties reiškinius, o ne ją pačią. Tad filosofas imasi ieškoti Būties stebėdamas daiktų fenomenus. Jis ne tik juos stebi, bet ir aprašo poetiška filosofine kalba, sykiu vadindamas kalbą praeiksmu, nes ji tarpininkauja tarp jo ir gryniosios Būties šio pasaulio daiktuose.

Transcendencija pasirodo žmogui tik šiame pasaulyje, per juslinius daiktus ir santykius tarp tokių daiktų. Regimasis pasaulis yra vienintelė transcendencijos atsivėrimo ir pasirodymo vietovė. Jei transcendencijos nerandame šiame pasaulyje, niekur kitur jos neįmanoma surasti. Transcendencija atsiveria tik kaip juslinė transcendencija. <...> Kad atsiskleistų juslinei baigtinei būtybei, transcendencija pati turi įeiti į juslinį pavidalą, įsidaiktinti ir šitaip tapti fenomenu (Šliogeris 2001: 40).

Galima sakyti, kad Šliogeris transcendenciją sudaiktina. Antjuslinėje transcendencijoje vyrauja nematerialusis pasaulis, o čia transcendencija yra materiali. Bet taip atrodo tik iš pirmo žvilgsnio. Šliogeris sako ne visai taip. Anot jo, transcendencija daiktuose turi tik mums regimus, liečiamus fenomenus, nieko daugiau. Pati transcendencija – neregimoji Būtis – lieka anapus fenomenų. Šiapus juslinio pasaulio, bet anapus materialaus daikto, kad ir biologinio, tokio kaip medis. Taigi *materialioji* transcendencija lyg ir vėl tampa nemateriali, neprieinama jusliniam žvilgsniui. Tad ir žiūrėti reikia *tuščiai*, be epistemologinės teorijos. Ji čia nepadės.

Materialaus pasaulio fenomenai veikia tampa nuorodomis į Būtį. Tokiu atveju pati Būtis turėtų keltis anapus materialaus pasaulio – į antjuslinę transcendenciją, bet juk būtent tai ir neigia Šliogeris teigdamas, kad transcendencija įsipasaulina ir būna tik juslinė. „Jei transcendencijos nerandame šiame pasaulyje, niekur kitur jos neįmanoma surasti“ (Šliogeris 2001: 40). Visgi abejotina, ar Šliogeriui pavyksta panaikinti transcendenciją anapusiniame antjusliniame pasaulyje, jeigu šiame jusliniame pasaulyje nieko daugiau nepatiriame, kaip tik per daiktus pasireiškiančius transcendencijos fenomenus. Kitais žodžiais tariant, poetiškai ieškodamas Būties filosofas poetiškai aprašo daiktus, žavisi jų fenomenais, netgi sukuria meno filosofiją, kurioje gėrisi Paulio Cézanne'o nutapyta pušimi, tvirtina paveikslė matąs „daugiau Būties“ negu biologiniame originalo medyje, bet sykiu jis tos Būties ir nepasiekia. Ji taip ir lieka filosofinių apmąstymų ar net filosofinės Šliogerio meditacijos, geismo objektu. Tik žodis *objektas* čia abejotinas, nes Būtis nėra daiktas,

tad ji nėra ir objektas. Veikiau tai Šliogerio geismas būti ir įsi-būti į esamą *yra*. Jis tik žiūrės į tą pušį atsisakydamas teorijos, pats tuo momentu taps epistemologiškai tuščiu teoru tardamas: „[M]atau štai šitą!“

Bet kadangi tas „štai šitas“ *yra*, o pats *yra* pasireiškia tik fenomenais ir tam tikra fenomenų tvarka, tame *yra* esanti Būtis lieka Šliogeriui tiesiogiai neregima. Būtis kaip transcendencija pasilieka anapus fenomenų. Tad ir pati transcendencija tyli, kaip liudija iškalingai pavadintas veikalas „Transcendencijos tyla“. O štai knygoje „Kas yra filosofija?“ Šliogeris transcendenciją atseka iki senovės graikų pirmojo prado – *arche*.

Fenomenų tvarkos, o kartu ir jų būties šaltinio ieškoma transcendencijoje, tiesiogiai neregimoje būtyje, kurią graikai vadino *arche* (pirmuoju pradų), ir klausama, kokia toji transcendentinė būtis, kurios dėka iš chaoso atsiranda kosmosas, iš tarsi-būties – tikroji būtis, iš beformės medžiagos – formų viešpatija, iš begalybės – baigtiniai, todėl (graikui) tobuli dalykai (Šliogeris 2001: 159).

Tokia transcendencijos samprata skiriasi nuo sukrikščionintos versijos – tai galime pastebėti, pavyzdžiui, kad ir lygindami su Antano Maceinos transcendencijos samprata⁸. Maceinai transcendencija susijusi su Dievu. Knygoje „Jobo drama“ jis atkreipia dėmesį į tai, kad egzistencinis skundas yra daugiau negu egzistencinis rūpestis, kurį Heideggeris iškėlė kaip ontologinę žmogaus būseną. Maceina žengia toliau, šis filosofas neapsiriboja rūpesčiu bei nerimu (vok. *Sorge* ir *Angst*), nes, anot jo, tiek rūpestis, tiek nerimas lieka šioje žemiškoje žmogaus plotmėje. O egzistencinis skundas išgyvenamas, kai žmogus patiria nubūtėjimą (Maceinos naujadaras), gyvybę, slystančią jam iš rankų. Tai religinis skundas, nukreiptas į anapusinę plotmę, transcendencijos link. Be to, skundžiamasi kažkam. Skundas turi adresatą. Tas adresatas – tai ne neregimoji Būtis šiaipus juslinio pasaulio, o Dievas anapus juslinio pasaulio. Maceina rašo:

<...> egzistencinė žmogaus nuotaika yra skundas. Taip pat minėjome, kad skundas yra visados kreipimasis į ką nors ir kad šitas kas nors iš tikro yra transcendencija. Tačiau, be šio „į ką nors“, skunde glūdi dar ir kitas pradas, būtent dėl ko. Žmogus skundžiasi ne tik kam nors, bet ir dėl ko nors. Jis skundžiasi, kad kažko neteko, kad kažkas jam buvo atimta, kad kažkas jam buvo suardyta. Skundas visados yra apiplėšto žmogaus šauksmas, apiplėšto pačioje savo būtyje (Maceina 1990: 513).

Tokia Maceinos transcendencijos samprata mums padeda išryškinti Šliogerio transcendencijos savitumą. Šliogerio poetiniame Būties ieškojime aptinkame tik vieną egzistencinį ir ontologinį skundą – tai, kad kalba neleidžia prasibrauti prie

⁸ Gali kilti klausimas, kodėl Šliogerio transcendencijos samprata lyginama būtent su Maceinos, o ne su kieno nors kito. Maceina yra Lietuvos filosofijos klasikas, kuris išvystė savo transcendencijos supratimą, ką matome jo knygoje „Jobo drama“. O kitų, ypač šiuolaikinių Lietuvos filosofų darbuose, nerandame tokio išvystyto transcendencijos konceptualizavimo.

grynosios Būties, kad Būtis nepasiekiamo ir ji yra tylinčioje transcendencijoje. Šis skundas, vyraujantis kiekviename jo didesniame veikale, nėra nukreiptas į Dievą. Veikia į skaitytoją arba paprasčiausiai į save patį – „Transcendencijos tylos“ autorių. Tačiau, nors Šliogeris skyrė daug komplimentų Maceinai kaip filosofui, vis dėlto pastebėjo ir jo filosofijos trūkumą – tikėjimą. Maceina pradėdavo ne nuo filosofinio klausimo, o nuo jau turimo religinio atsakymo.

Tikėjimas Maceinai buvo ne klausimas, bet atsakymas, o jo knygos – šio atsakymo sklaida. Ir kaip tik tai, kad visa Maceinos filosofija išauga ne iš klausimo, o iš atsakymo, aš laikyčiau didžiausiu jos trūkumu (Šliogeris 1990: 22).

Bet tokia kritika tikėtų ir pačiam Šliogeriui – argi jo transcendencija neprasideda nuo įsitikinimo, kad Būtis yra neregimoji, kad daiktai tėra transcendencijos fenomenai? Ar nėra taip, kad ir paties Šliogerio filosofija, jo poetinis Būties ieškojimas gimsta iš atsakymo, kur toji Būtis yra? Susidaro įspūdis, jog jis, kaip ir Rorty'is, iš anksto žino, kad nėra jokios platoniškos antjuslinės absoliučios tiesos, yra tik šio juslinio pasaulio patirtis. Jis susitelkia į bendruomenę ugdančio filosofo vaidmenį – ugdo ne skelbdamas objektyvią tiesą, o dalinasi savo vaizduote palaikydamas ir kurdamas filosofškai poetizuotą kultūrą. Jeigu, sekdamas Rorty'iu, leisčiau sau redukuoti Šliogerio tezes apie transcendenciją kaip neregimąją Būtį iki jo asmeninės vaizduotės, būtų galima teigti, kad ir jis, pasitelkdamas tokią vaizduotę, kuria lietuvišką filosofškai poetizuotą kultūrą.

Toji vaizduotė paremta ne tik įsitikinimu dėl transcendencijos vietos šiame pasaulyje, netgi dėl jai būtino išpasaulinimo (Šliogeris 2001: 40). Toji vaizduotė dar paremta matymu – matymu kaip pirmesniu už mąstymą, nuo ko ir prasidėjo šio poskyrio svarstymai. Šliogeris yra atsisakęs būti vadinamas *mąstytoju*. Vietoj *mąstytojo* jis pageidavo būti *matytoju* – Naglis Kardelis tai korektiškai sušvelnino pavadindamas „mąstančiu matytoju“. Paversti dekartišką „Mąstau, taigi esu“ į „matau, taigi esu“ – tai ne tik poetiška, bet ir revoliucinga. Būtent to Rorty'is ir norėjo. Juk chrestomatiškai esame įpratę manyti, kad filosofas yra visų pirma mąstytojas. Pati filosofija reiškia meilę išminčiai, tam kažkokiam aukštesniam sokratiškam pasaulio suvokimui. Sokratas suvokiamas kaip didysis mąstytojas. Ir štai dabar Šliogerio mąstymas, jam pačiam to norint ir tai deklaruojant, tampa antraeilium dalyku kartu su jo knygomis, nes pirmiausia jis yra matytojas, kaip tas epistemologiškai tuščias teoras kartu su kitu teoru – šuniuku. Aptariant šį *matymo* – vietoj mąstymo – klausimą, ypač svarbi citata iš knygos „Lietuviškose parastėse“:

Mano atspirties taškas yra „Aš matau“, kurį aš priešinu kelto-germaniškajai – dekartiš-kajai, krikščioniškajai ir technologinei – metafizikai, netgi polemiškai priešinu. Jei šios metafizikos, kaip pats puikiai žinai, atspirties taškas yra „Aš tikiu“ arba „Aš mąstau“

(nors iš esmės mąstyti ir tikėti yra viena ir tas pat), tai mano atspirties taškas yra „Aš matau“. Kitaip tariant, man svarbiau tai, ką aš tiesiogiai matau, o tai, kas vadinama mąstymu, tikėjimu ar kalba, man yra antraeilis ir antrarūšis dalykas – aklųjų dalia. Tai galų gale nėra net svarbu. Trumpai pasakius, mano parašytos knygos savaime man yra visiškai nesvarbios. Man daug svarbiau tas daiktų matymas, iš kurio šitos knygos atsirado. O knygos yra lavonai, jas parašai ir užmiršti, tiesiog net nebesinori į jas žiūrėti. Čia gal ir gali iškilti klausimas, o kodėl aš jas apskritai rašiau? Tai lėmė gyvenimo aplinkybės, taip atsitiko, kad man buvo lemta tapti universiteto profesoriumi, arba moksliniu darbuotoju, o mokslinis darbuotojas turi rašyti knygas, tai ir aš jas rašau, bet man tai yra egzistenciškai nesvarbus dalykas (Šliogeris 2011: 108).

Šią citatą galima pavadinti netgi šliogeriškai paradigminiu gešaltu. Dabar mes matome, kaip mąstytojas pavirsta, transformuojasi į matytoją. Tai jau ne tik poetizuota vaizduotė, kurios iš filosofų tikėjosi Rorty'is, bet dar netgi filosofo tapatybės ir pašaukimo perrašymas. Revoliucingas perrašymas, ko Rorty'is taip pat tikėjosi. Rorty'ui, kuris priešpriešino intelektualą mokslininkui su jo pretenzingu pasaulio scientistiniu pažinimu, filosofas Šliogeris turėtų itin imponuoti kaip matytojas, o ne kaip mąstytojas. Dabar ne tik žmogaus prigimtis nebėra abstrakčiai esencialistinė, bet pakinta ir paties filosofo prigimtis. Filosofo iš F didžiosios prigimtis siejosi su pašaukimu bei gebėjimu mąstyti ir būti „didžiuoju mąstytoju“, sokratišku pavyzdžiu pažįstant tiesą, nevergaujant iškreiptiems olos šešėlių vaizdiniais, o dabar filosofas Šliogeris viso labo tėra tik matytojas. Jis lyg ir regresuoja, nes pavargo ar nusivylė mąstymo rezultatais. Matymas pranoksta mąstymą, nes mąstymas reiškiamas kalbos pavidalu, o įsipasaulinusi transcendencija yra tylinti. Ji ikikalbinė. Tad logiška, kad tokiu atveju kalbinis mąstymas ir filosofo knygos, kaip to mąstymo sklaida, yra ne tokie svarbūs kaip tai, ką regi filosofo akis daiktuose, nėsčiuose transcendencijos fenomenais.

Šliogeris, laikydamas bulvę, kurioje išvysta Visatą, šią patirtį ironiškai dedikuoja nanų inžinerijos technologams, ląstelių inžinieriams. Jis priešpriešina valstietišką žvilgsnį ir patirtį dirvožemyje mokslo pasiekimams. Galbūt taip filosofiškai romantizuojama kaimo kultūra, kurioje skleidžiasi neregimoji Būtis? Tai, regis, atitinka Rorty'io savarankiškai mąstantį, ugdantį filosofą, kuris nekuria dar vienos epistemologijos, verčiau nuo jos bėga. Bėga ne bet kaip, o atverdamas savo vaizduotę poetiskam Būties ieškojimui.

Šliogeris transformuoja filosofą ne tik iš mąstančiojo į matantįjį, bet ir iš erudito miestiečio į lietuviškos sodybos valstietį. Tokį, kuris nuogomis rankomis iš Krosnos kaimo apylinkių dirvožemio pakelia bulvę ir joje išvysta Visatą. Toje bulvėje valstietiškas filosofas atranda savąją metafiziką – vėlgi tai taikliai atspindi knygos pavadinimas „Bulvės metafizika“ (Šliogeris 2010). Mat čia poreikis ne bet kaip matyti, o valstietiška, *ergo* konkrečiai, gal kiek grubokai, jusliškai, kaimietiška. Paties filosofo

žodžiais tariant, „o dabar, kaip aš matau, tai yra valstietiškas pasaulio matymas, nes valstietiškas pasaulio matymas yra būtent konkretus, būtent daiktiškas, būtent pririštas prie jusliška akivaizdžių daiktų, prie gyvybės krešulių, kaip aš sakau“ (Šliogeris 2011: 113).

Dabar matyti, kad Šliogeris ne tik poetiškai, bet ir valstietiška poetiškai ieško Būties. Tai jau tampa autentiškai lietuviška Rorty'io filosofiška poetizuotos kultūros iliustracija. Valstietiška poetiška filosofinė vaizduotė perrašo filosofo prigimtį iš mąstytojo į matytoją. Tai revoliucinga. Kaip tik tai, ko norėjo Rorty'is iš filosofų. Sutampa ir tai, kad Šliogeris antiplatoniškas, taip pat kaip ir Rorty'is, atmeta objektyvią tiesą, esančią kažkur ten, antjuslinėje transcendencijoje, nes jo transcendencija yra šiapus, valstietiška jusliniame kaimo dirvožemyje. Štai toks revoliucingas filosofas Rorty'ui galėtų tapti jo ugdomosios filosofijos pavyzdžiu.

Šliogerio poetiškos Būties ieškojimas, rodos, atitinka Rorty'io filosofinę poetizuotą kultūrą, tačiau yra esminis skirtumas tarp šių mąstytojų. Tai – jų tiesos samprata. Nors jie abu neigia objektyvią antjuslinio pasaulio tiesą, visgi jų tiesos sampratos šiame jusliniame pasaulyje skiriasi. Vienas jų tiesą supranta kaip asmeninę patirtį, individualizuotą, o kitas – kaip sociumui būdingą solidarumą.

Ankstesnėje savo publikacijoje (Kavaliauskas 2025) lyginau Šliogerio ir Rorty'io tiesos sampratas. Tiesa Lietuvos filosofui – nekomunikacinė, o Amerikos neopragmatizmo atstovui – komunikacinė, tai sąlygiška bendruomenės solidarumo tiesa (angl. *contingent*). Lyginant išryškėjo keli esminiai skirtumai. Tiesą Šliogeris supranta nekomunikatyviai. Tiesos patirtis jam yra asmeninė, kaip įvykis, o Rorty'ui tiesa, tiksliau, tai, kas laikoma teisinga ar pagrįsta (tai ne tas pats, angl. *what is justified*), yra bendruomenės įsitikinimas, ką laikyti teisinga ir, be abejo, ji komunikatyvi kaip bendruomenės solidarumas.

Pažymėtina, kad Šliogerio knygos persmelktos individualizmo. Jeigu kalbama apie matymą, tai pabrėžiama „Aš-matau“. Čia nėra socialinio ar kolektyvinio bendruomenės matymo. Daiktai ir šis pasaulis regimas Šliogerio ir tiesa tampa įvykiu TARP jo akies ir esančio daikto. Tokia tiesos patirtis nėra skirta komunikacijai – verčiau filosofinei kontempliacijai. Juk kontempliuojama neregimoji Būtis. Štai kodėl nereikėtų daryti išvados, kad Šliogerio poetizuotas Būties ieškojimas atitinka Rorty'io filosofiška poetizuotą kultūrą, nes Rorty'ui tokia kultūra reikia dalintis bendruomenėje, rodyti solidarumą visuomeniškai. Filosofinis poetiškumas skirtas ne tam, kad filosofas egocentiškai atsitrauktų į savojo-Aš pasaulį, o kad eitų į liberalią bendruomenę, kur geriausi pranašai – poetai ir literatai, etnografs ir menininkai, besidalinantys savo vaizduote. Kita vertus, Šliogeris buvo visuomeniškas, naudojosi savo vaizduote dėstydamas universitete. Šia prasme jo individualizuotas pasaulio matymas knygose buvo iškomunikuotas akademinėje ar, plačiau,

intelektualinėje bendruomenėse. Tačiau teoriniu požiūriu minėtas skirtumas tarp Šliogerio nekomunikatyvios ir Rorty'io komunikatyvios tiesos sampratų išlieka.

BAIGIAMASIS ŽODIS

Dėl tokio skirtumo, kuris, žvelgiant iš socialinės perspektyvos, pasižymi skirtingomis kryptimis – į *save* (Šliogerio atveju) ir į bendruomenišką solidarumą iš *savęs* (Rorty'io atveju), – kažin ar Šliogerio poetiškas Būties ieškojimas yra toks jau besąlygiškas ugdomosios filosofijos pavyzdys. Ugdomoji filosofija Rorty'io nukreipta į aiškiai socialiai ir politiškai bendraujančius piliečius, kurie išsivaduoję iš primestos absoliučios tiesos, iš anksto apibrėžtos žmogaus prigimties, poetiškai *būtų-sau*, pasak Sartre'o, sukurtų savo esmę. O štai Šliogerio vaizduotė nukreipta į asmeninę patirtį. Apie šią vaizduotę ir poetišką Būties ieškojimą mes sužinojome iš filosofo tekstų. Kadangi publikuotus tekstus galime traktuoti kaip tokios poetinės Būties ieškojimo iškomunikavimą, galime su tam tikra išlyga teigti, jog bent jau iš dalies Šliogerio filosofija gyvai iliustruoja, kaip galėtų atrodyti Rorty'io filosofinė poetizuota kultūra lietuviškos filosofijos variante.

Amerikiečių pragmatizmas, taip pat ir Rorty'io neopragmatizmas visuomet turėjo aiškų santykį su socialiniu pasauliu. O Šliogerio Būties filosofija yra atsietą nuo socialinės tikrovės. Net tuomet, kai minimas bulviakasis, kas iš principo yra kolektyvinis veiksmas, apie šią patirtį kalbama vienaskaita iš asmeninio-Aš matymo perspektyvos. Turint omenyje tai, kad Šliogeris buvo prieš hominizaciją, atrodo natūralu, kad jo nedomino socialinis pritaikomumas. Būtis, nebyli ir ikikalbinė, yra užgožta sociumo kultūros bei veiklos. Būtent žmogaus sukurtas socialinis-politinis pasaulis ir yra priešprieša individualiam, vienišam poetiškam filosofo Būties praregėjimui.

Tad svarstytinas teigiamas atsakymas į klausimą, ar Šliogerio poetiškas Būties ieškojimas atitinka Rorty'io filosofiskai poetizuotą kultūrą, bet svarbu atsižvelgti į tam tikras išlygas. Nesureikšminti Šliogerio pernelyg į *save* orientuotos Būties paieškos. Nepabrėžti skirtingos komunikacinės ir nekomunikacinės tiesos sampratos, taip pat neišryškinti Šliogerio žmogiškojo pasaulio kritikos, jam skeptiškai žiūrint į kalbą ir kultūrą, siekiant grynosios Būties, nesupriešinti tokios antisocialios, į *save* orientuotos filosofinės laikysenos su į sociumą nukreiptu Rorty'io solidarumu. Atsižvelgiant į šias išlygas, galima būtų teigti, kad Šliogeris savitu, autentišku, valsietišku poetišku Būties ieškojimu prisideda prie filosofinės poetizuotos kultūros kūrimo. Užuoat laikę šį filosofą intelektualiai neatsakingu dėl jo prieštarių, galime pažvelgti į jį kaip į intelektualiai kūrybingą dėl filosofinio poetiškumo.

Galiausiai juk Šliogeris perkuria filosofo tapatybę iš *mąstytojo* į *matytoją*, o Rorty'is ir norėjo, kad filosofas neatitiktų šios profesijos šablono. Rorty'is kaip tik ir

ieškojo filosofo, pasižyminčio antiepistemologiniais įsitikinimais, kuris filosofijoje neieškotų objektyvios tiesos, verčiau traktuotų tikrovę poetiškai. Tačiau Šliogeris, kaip autentiškas mąstytojas / matytojas, ieškojęs savo neregimosios Būties šiaupus juslinio pasaulio, nepabijojęs nutiesti savo filosofinį kelią iki lietuviškosios kaimo kultūros, veikiausiai pasipiktintų išgirdęs, kad jo tekstai bei idėjos atliepia ar net iliustruoja amerikietiškąjį neopragmatizmą. Rorty'is nutolęs ne tik nuo agrarinės kultūros – jam svetimi ir pačios gamtos apmąstymai. Jo ugdomoji filosofija nesusijusi su Henry'io D. Thoreau gamtos tradicija, įkvėpusia ši autorių antiindustrinei gyvensenai, alternatyviam gyvenimui miške siekiant atrasti save. Thoreau būtų kur kas artimesnis Šliogeriui. Bet esminis skirtumas kitas: Šliogeriui Būtis yra. Tai nėra tik kalbinis aprašas. O štai Rorty'is neregį Būties anapus kalbinio aprašo. Rorty'is antontologinis, o Šliogeris ontologinis. Šio skirtumo negalima nesureikšminti. Išblukinę jį, panaikintume ir Šliogerio esminį skiriamąjį filosofijos tikslą – siekti Būties. Siekti bekalbės Būties per kalbos prakeiksmą, siekti to, ko neįmanoma pasiekti.

LITERATŪRA

Čiurlionis, Gediminas. R. Rorty kūrybinė epistemologija. Magistro darbas. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2018.

Kardelis, Naglis. Nemarginalios paraštės. In Arvydas Šliogeris. *Lietuviškosios paraštės*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.

Kavaliauskas, Tomas. Skirtumai ir panašumai tarp Arvydo Šliogerio nekomunikacinės tiesos ir Richardo Rorty'io komunikacinės solidarumo tiesos. *Logos*, 2025, vol. 123, 24–32.

Maceina, Antanas. *Jobo drama*. In Trilogija „Cor Inquietum“. *Raštai*, t. 3. Vilnius: Mintis, 1990.

Rorty, Richard. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1979.

Rorty, Richard. *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Rorty, Richard. *Is Religion Compatible with Science*. Paskaitos video įrašas, 2011. Interneto prieiga <<https://www.youtube.com/watch?v=fn2F2BWLZ0Q>> [žiūrėta 2025 08 20].

Šliogeris, Arvydas. *Lietuviškosios paraštės*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.

Šliogeris, Arvydas. *Melancholijos archipelagai. Žodžiai ir vaizdai*. Vilnius: Apostrofa, 2009.

Šliogeris, Arvydas. *Kas yra filosofija?* Vilnius: Strofa, 2001.

Šliogeris, Arvydas. *Bulvės metafizika*. Vilnius: Metai, 2010.

Šliogeris, Arvydas. Antano Maceinos sugrįžimas. In Antanas Maceina. Trilogija „Cor Inquietum“. *Raštai*, t. 3. Vilnius: Mintis, 1990.

Tomas Kavaliauskas
Vytautas Magnus University, Lithuania

THE POETIC SEARCH FOR BEING OF ARVYDAS ŠLIOGERIS AS AN ILLUSTRATION OF
RICHARD RORTY'S PHILOSOPHICALLY POETICIZED CULTURE

SUMMARY. The author analyzes whether Arvydas Šliogeris' philosophy can illustrate Richard Rorty's philosophically poeticized culture. He also raises the question of whether Šliogeris' philosophical contradictions may be viewed as an intellectual irresponsibility, and what Rorty's perspective on this would be. Much attention is given to Šliogeris' poetic search for Being, considering how it fits in with Rorty's philosophy. Many similarities are found between these two seemingly different thinkers, one of which is their anti-epistemological approach. Their views on poetic philosophical imagination also have common points. Both authors raise the question of objective truth, which is particularly important to justify why a philosophically poetic culture is needed and how this relates to the different roles of philosophy and the philosopher. However, it should be noted that Šliogeris' philosophy is oriented toward the self, while Rorty's – toward society.

KEYWORDS: philosophy, objective Truth, anti-epistemology, Šliogeris, Rorty.